

RECENSIES

schappen ter sprake. Het vierde deel tenslotte behandelt een aantal in de sociale wetenschappen gehanteerde methoden en technieken; daarover valt in het kader van deze bespreking weinig belangwekkends te vermelden.

Dit boek is naar alle waarschijnlijkheid bedoeld als een leidraad bij colleges over de relaties tussen de geschiedenis en de sociale wetenschappen. Ik heb dit jaar voor een candidatencollege het boek als zodanig gebruikt en geconstateerd dat het inderdaad redelijk voldoet. Het boek vermeldt wat in een boek als dit vermeld moet worden en behandelt de stof doorgaans op een competente en leerzame wijze. Ook de studenten waren - hoewel niet enthousiast - redelijk tevreden. Het eerste en tweede deel (met uitzondering van 6.6. en 6.7.) zijn overigens sterker dan de rest van het boek. Desondanks zijn er enkele bezwaren. In de eerste plaats had de stof misschien wat duidelijker gestructureerd kunnen worden. Mijn ernstigste bezwaar is dat de weergave van de besproken theorieën soms wat erg plichtmatig en uittrekselachtig aandoet; de contouren van de behandelde theorieën verdwijnen dan vrijwel geheel. Tenslotte is het boek niet vrij van in een al of niet diepzinnig jargon verklede banaliteiten in de trant van dat alles veranderlijk is of dat alles met alles samenhangt. Soms ontaardt dit in mededelingen die grammaticaal weliswaar correct zijn, maar voor het overige geheel zinledig (zie bijvoorbeeld de definitie van het begrip 'epistème' op bladzijde 161). Tenslotte moet mij van het hart dat een boek als dit op mij bij tijd en wijle een deprimerende indruk maakt: als men de opkomst en ondergang aanschouwt van al die even ambitieuze als pompeuze en universalistische theorieën dan vraagt men zich wel eens af wat de zin mag zijn van de constructie van dit soort intellectuele zepelins. Misschien zal men zich in een intellectueel wat frugaler toekomst oprecht verbazen over die sociaal-wetenschappelijke rococo waarop onze tijd zozeer verzot lijkt te zijn.

F.R. Ankersmit

P. Kapteyn, *Taboe, ontwikkelingen in macht en moraal speciaal in Nederland* (Amsterdam: De Arbeiderspers, 1980, 327 blz., f42,-, ISBN9029524804).

De convulsieve, naar men destijds dacht 'taboe-doorkennende' gedragingen van sommige groepen in de late jaren zestig en vroege jaren zeventig, waren voor de auteur van dit proefschrift aanleiding zich in begrip en fenomeen 'taboe', te verdiepen. De Amsterdamse socioloog Kapteyn liet zich daarbij inspireren door de civilisatietheorie van Norbert Elias. Het is dus niet verwonderlijk dat zijn studie een belangrijke historische dimensie heeft gekregen. De centrale begrippen uit Elias' analyse van het beschavingsproces: de ontwikkeling van 'Fremdzwang' naar 'Selbstzwang', rationalisering, het beschavingseffect van afnemende machtsverschillen tussen sociale lagen en de relatieve autonomie van dit hele proces, dienen Kapteyn als mijlpalen bij zijn verkenning. In zijn betoog tracht hij de volgende vraagstelling tot een oplossing te brengen 'hoe zijn de mensen aan deze taboes gekomen; waarom hebben ze deze taboes doorbroken en wat betekende die verandering voor hun omgang met elkaar?' (19, vergelijk 38). Twee omslagperiodes neemt Kapteyn in het Nederlandse ontwikkelingsproces aan: de tweede helft van de achttiende eeuw toen 'de terughoudendheid aan sterkte won' en de tweede helft van de negentiende eeuw en het begin van de twintigste eeuw waarin taboes werden doorbroken. 'Bij het doorbreken gaat het om de vraag of er wellicht sprake is van een teruggang, van een wending of toch van een voortzetting van civiliseringsprocessen'(43).

Een onderzoek naar de betekenisverschuivingen in het begrip taboe sinds de kennisma-

king ermee in het midden van de achttiende eeuw leidt Kapteyn tot het maken van een onderscheid tussen primitieve en beschavingstaboes. De laatste slaan op 'typische beschavingsremmingen, op een 'natuurlijk' ervaren, vanzelfsprekend geworden zelfcontrole of zelfdwang, waardoor mensen meer emotionele gebeurtenissen vermijden en overeenkomstige opwellingen bij zichzelf terughouden zonder goed te beseffen dat ze het doen' (88). In vier hoofdstukken onderzoekt Kapteyn vervolgens hoe die beschavingstaboes zich ontwikkelden in de omgang tussen mannen en vrouwen en tussen jongeren en ouderen, in de omgang met het naakte lichaam, en tenslotte welke de rol van de godsdienst hierbij is geweest.

Kapteyn zegt uitdrukkelijk dat zijn studie geen geschiedenisboek is 'in de zin dat van stap tot stap wordt aangegeven hoe de ontwikkelingen zijn verlopen' (44). Het is dan ook niet moeilijk hier en daar vraagtekens te zetten bij zijn literatuurgebruik of ontbrekend materiaal te signaleren. Het is echter zinvoller zijn werk te behandelen als een interpretatief essay. Mij vallen dan een paar dingen op. Ten eerste de nuchtere wijze waarop de auteur, in zijn rustige betoogtrant, enige tere onderwerpen aanpakt. Ik denk bijvoorbeeld aan zijn kritiek op het perspectief van Lea Dasberg (298) of zijn opmerkingen over vrouwenemancipatie en 'de' macht (141-142). Ten tweede de heuristische betekenis van het begrip 'veranderende machtsbalansen'. Ik ben niet overtuigd van de verklaringspotentie ervan als men moet constateren dat Kapteyn deze enerzijds accepteert als voorwaarde voor, of exponent van, de veranderingen in de man/vrouw-relatie in de tweede helft van de achttiende eeuw (taboeïsering), en anderzijds voor de de-taboeïseringstendensen van ruim een eeuw later. Min of meer hetzelfde probleem doet zich voor bij de 'Fremdzwang/Selbstzwang'-these welke men kennelijk dialectisch moet toepassen. Immers, steeds weer eisen zich emanciperende groepen aanvankelijk (soms ook blijvend?) om dwang van buitenaf - bijvoorbeeld confessionelen inzake abortus, pornografie, homosexualiteit (249), sommige feministische groepen tegenover 'sexueel geweld'. Zij roepen om 'Fremdzwang'. Wordt deze echter tot Selbstzwang of blijft het bij een 'taboe'? In zo'n optiek komen verschijnselen als criminalisering en de-criminalisering in de verdrukking, dunkt me. Ten derde Kapteyns paragrafen over 'recente ontwikkelingen' die naar mijn smaak niet steeds adequaat zijn. De auteur laat zich hier en daar toch verleiden tot de opvatting als zouden de taboe doorbrekingen van de laatste jaren in het algemeen 'bevrijdend' hebben gewerkt. (Door die wat al te snelle conclusie wordt ook een boek als Shorters, *The Making of the Modern Family*, 'gedateerd'). Dat geloof ik niet. Ik geef aan Hermans' visie op Anja Meulenbelt e tutti quanti (*Uit talloos veel miljoenen*, 168) - of, zo men wil, die van Annie Romein-Verschoor (Vrouwenwijsheid, 60) - de voorkeur boven die van Kapteyn. Aan hem kan verweten worden wat hij aan Elias tegenwerpt: dat hij, uiteraard noodgedwongen, een te kort tijdspectief hanteert om zo wezenlijke veranderingen te kunnen onderscheiden (36-37).

Dit neemt niet weg dat Kapteyns *Taboe* een inspirerend, gedurfd boek is, dat ook historici moge stimuleren tot overdenking en nader onderzoek - opdat zij het nog mankerende 'geschiedboek' over deze materie zullen kunnen schrijven.

A.H. Huussen jr.

W. van den Bor, *Eiland op drift. De sociale organisatie van een kleine Caribische samenleving: St. Eustatius* (Wageningen: Landbouwhogeschool, dissertatie 1979, 436 blz.).

De auteur geeft in dit boek een grotendeels op eigen veldwerk gebaseerde sociografie van het Bovenwindse eiland St. Eustatius als uitgangspunt voor een analyse van de sociaal-economische situatie en structuur aldaar, welke op zich weer het materiaal levert voor 'richtlijnen en beleidsdoelen voor een eilandelijke ontwikkelingsstrategie' (368-386). Men zal moeilijk kunnen ontkennen dat aan een dergelijke strategie behoefte bestaat, want de leefsituatie van de ruim 1200 Statianen op hun verloren en vergeten Caribische rots is verre van opwekkend. De velerlei gegevens die Van den Bor daarover aandraagt doen hem weliswaar het begrip 'culture of poverty' als een onwenselijke en gevaarlijke verklaring afwijzen, maar ze kunnen niet de reële aanwezigheid van materiële en sociale armoede doen ontkennen. De auteur verkiest echter een beschrijvend onderzoek, dat het ontstaan van het heden verklaart en tevens de werking van de sociale organisatie op zo'n manier verduidelijkt, dat ook de mogelijkheden voor verandering onderkend worden.

Een beoordeling van aard en kwaliteit van het verrichte sociologisch onderzoek behoort niet tot de competentie van een historicus. Die kan zich hoogstens als een eenvoudig lekebroeder verbazen over in het onderhavige vakgebied kennelijk aanvaardbaar geoordeelde verschijnselen, hier kortelijks aan te duiden met de termen expliciteren, theoretiseren, modelleren, paradigmatiseren. Verschijnselen die, te zamen met een angliciserend vakjargon de lezer (althans van dit sociologisch werk) ras doen belanden in de ijle hoogten van een abstraherende taal- en begripshantering waar 'intrigerende rhetorische vragen' (148) normaal zijn en even helder als de zin: 'Hoewel de gezondheidssituatie in weinig opzicht veel te wensen overlaat, kan niet gesproken worden van een noodsituatie, gezien de plannen voor de bouw van een nieuw gezondheidscentrum' (147). Tot de voor een aan man en paard gewend geraakte historicus verbazingwekkende voortbrengselen van een dergelijke uitdrukingswijze behoort stellig ook 'Mr. X', de politieke patroon van het (halve) eiland wiens handel en wandel inclusief zijn hebben en hou(w)en ons tot in de kleine lettertjes worden verhaald, maar wiens identiteit desondanks in die objectiverende vorm wordt gehuld, onder soevereine minachting van jaarboeken, staatsalmanakken en encyclopedieën.

Bekomen van zijn verbazing zal de historicus echter langzamerhand gevoelens van waardering bij zich voelen opkomen. De auteur heeft voor hem immers ook enkele prettige verrassingen in zijn werk verpakt. Van den Bor heeft het zich niet gemakkelijk gemaakt, maar zijn veldwerk en daarop gebaseerde beschrijving van het hedendaagse St. Eustatius doelbewust een historisch kader gegeven. Bij gebrek aan toegankelijke archiefgegevens en voorstudies is zijn eerste hoofdstuk over de geschiedenis van St. Eustatius weliswaar algemeen van aard en dus weinig opzienbarend, maar de gedachte dat de sociaal-economische situatie op het eiland en de sociaal-psychische instelling van de eilandbewoners verklaard moeten worden uit het verleden lijkt me juist, evenals zijn analyses daarvan. De combinatie van sociologie en geschiedenis brengt analyses van het heden voort die kennis van en inzicht in de Statiaanse maatschappij verrijken. De uitvoerige aandacht die de auteur bij zijn sociografie juist ook aan het recente verleden van het eiland wijdt, de plaatsing ervan in een wijder Caribisch perspectief en gebeuren, maken zijn boek tot een belangwekkende bron voor de twintigste-eeuwse geschiedenis van dit, naar eerlijkheidshalve moet worden erkend, ook door de historici, verwaarloosde eiland.

G.J. Schutte